

ATEİZME YOL AÇAN BAŞLICA FAKTÖRLER

The Main Factors Leading to Atheism

Fatma AYGÜN*

Öz

Hayatı ve evreni anlama ve anlamlandırabilme ihtiyacı taşıyan her insan, Tanrı'nın varlığı hakkında düşünmekten kendisini alıkoyamaz. İnsan hayatının en önemli kararı, Tanrı'nın var olup-olmadığı yönündeki soruyu cevaplamaya yöneliktir. Öyle ki, Tanrı'nın varlığını kabul veya red kararı, baştan aşağı hayata ve evrene bakışımızı etkilemekte, aradığımız varoluşsal cevaplara açılan anahtar rolü üstlenmektedir. O halde tarih boyunca insanların çoğunun şirkle karışık da olsa "Yüce Bir Varlık" inancına sahip olması bir yana Allah'ın varlığını reddeden bireylerin kararını etkileyen başlıca faktörler neler olabilir? İşte bu çalışmamızda kelam disiplininin yanı sıra din sosyolojisi, din psikolojisi ve din felsefesinin ilgi alanına giren bir problem olarak ateizme yönelme sebeplerini yapılan anketleri de dikkate alarak araştırmaya çalışacağız. Bir başka deyişle Allah'ın varlığını reddeden bu kimselerin yani ateistlerin hayata yönelik alınabilecek en önemli kararı verirken etkilendikleri başlıca faktörlerin neler olabileceğini tespit etmeye, ülkemizde giderek artan ateizm eğiliminin gerekçelerini ve bu gerekçelerin ne kadar tutarlı olup-olmadığını incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tanrı, Tanrı'nın Varlığı, Teizm, Ateizm, İnanç Anketi

Abstract

Every human being who needs to understand and interpret life and the universe can not keep himself from thinking about the existence of God. The most important decision of human life is to answer the question of whether God exists or not. The decision on acceptance or rejection of the existence of God, thoroughly affects our perception of life and the universe, plays a key role in the answers we seek. In that case, throughout history what are the main factors affecting the individuals' decision on rejection of God's existence, even if the majority of people have a "Supreme Being" belief that is confused with polytheism (shirk). In this study, we will try to examine the reasons of the tending to atheism as a problem that is in religious sociology, religion psychology and philosophy of religion's area of interest, in the context of Turkey by taking into consideration the questionnaires about this topic. In other words, we will try to determine the main factors effecting them while the atheists who deny the existence of God, were making the most important decision in their life and to examine the reasons of the growing trend of atheism in our country and whether these reasons are consequent or no.

Keywords: God, The Existence of God, Theism, Atheism, Faith Survey

* Dr., Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, fatmaygun19@hotmail.com

Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
21.10.2017	18.12.2017	30.12.2017

DOI

GİRİŞ

Esas itibarıyla teizme tepkisel olarak ortaya çıkan ateizmin temel tezlerinin neler olduğu, teizmden hareket edilerek ifade edilebilmiştir. Zira ateizmin, teistik sistemlere dolayısıyla da monoteistik Tanrı inancına tepkisel olarak ortaya çıktığı/konumlandığı, Tanrı'nın varlığına ilişkin akli kanıtlar getirmeye çalışan felsefi delillerin eleştirisinden beslendiği söylenebilir. Nasıl ki en geniş anlamıyla "inançsızlık" olarak ifade edilebilecek olan ateizmin birçok çeşidi varsa, teizmin de farklı formları bulunmakta, farklı Tanrı tasavvurları göze çarpmaktadır. Bizim bu çalışmamızda bahsettiğimiz *teizmden* kasıt; kâinatı yaratan, yöneten ve onun varlığını devam ettiren, mutlak/sonsuz ilim, irâde, kudret ve adâlet sahibi, eşsiz ve benzersiz "Yüce Zât", "Zorunlu Varlık" yani "her türlü kemâle muttasıf ve her türlü eksiklikten münezzeh Yüce Yaratıcı Varlık" olarak ifade edebileceğimiz tek/bir olan Tanrı'nın "var olduğuna inanma" yönündedir; öyle ki odaklandığımız mesele klasik/monoteistik Tanrı anlayışı ve onu reddedip/eleştiren ateistik iddialardır.

Ateizmin kökenlerinin Antik Yunan'a kadar uzandığını söylemek mümkünse de ateistik düşüncenin dikkate değer gelişimi; geleneksel Hıristiyan teolojisine/tanrı anlayışına¹ tepkisel olarak ortaya çıkmış ve daha ziyade kişisel düşüncelerden hareketle işlenmiştir, modern dönemde uygulanan eğitim anlayışının tesiriyle de sistemleşen bir düşünce akımı/fikir sistemi haline dönüşmüştür. Yeniçağda hareketlenen ve modern dönemde hız kazanan Batı Hıristiyan teizmine yöneltilen haklı ya da haksız eleştiriler ve bu minvalde ortaya çıkan bazı sosyolojik, psikolojik, antropolojik veya politik teoriler² "metafizik'in imkânına" yönelik tartışmaları ateşlemiş, tüm bilgimizi deneyle sınırlayan *pozitivizmden veya mantıkçı pozitivizmden* tutun da Tanrı'nın varlığı reddedilmeden insanın özgür olamayacağını ileri süren *varoluşçu ateizme* kadar birçok iddia gündeme getirilmiştir, dahası olgusal içeriği bulunmayan yani deneyle doğrulanamayan *Tanrı, ruh*

¹ Tanrı'nın insanlaştırılması, şahıs olarak tasavvur edilmesi.

² Teolojinin psikolojik, sosyolojik, antropolojik vs. iddialara indirgenerek eleştirilmesi ve Tanrı'nın ontolojik statü farklılığının göz ardı edilerek bir takım tenkitler ortaya atılması yani yüzeysel bir bakışla değerlendirmeler yapılması hatalı sonuçlara yol açmıştır.

ve *özgür irâde* gibi kavramlar, metafizik ve teolojik önermeler, ahlâkî ve estetik yargılar *akıl dışı ve anlamsız* kabul edilerek yasa koyucu ve değerlerin yaratıcısı olarak Tanrı yerine insan konulmaya çalışılmıştır.

Keskin, indirgemeci ve sübjektif bir metotla tartışılan varoluşsal meselelerin ateistlerin elinde yanlış mecralara sürüklenerek neticede "Tanrı'nın varlığının inkârına" bağlanması bir yana; şüphe içinde kalılarak, yanlış önermelerden/bilgilerden hareket ederek önyargılarıyla hüküm veren ya da ahlâkî zaafalarına yenik düşerek irâdesini hatalı kullanan bireylerin, sağlıksız/hastalıklı düşünce akımlarının etkisi altına girmesi de kuvvetle muhtemeldir.

Esasında sağduyu sahibi her insan; sahip olduğu donanımı, akli yeteneği ve fitrî özelliklerini işlevsel hale getirerek "bilmesi gerekenleri" bilebilecek güçtedir. Ancak insanların doğruya ulaşma konusunda göstermeleri gereken çabanın zayıflığı ya da irâdeyi yanlış kullanmada etkili olabilen kibir, tembellik, cehalet vs. gibi zaafar sebebiyle ortaya çıkan farklı tutumlar; selim aklın tek başına ulaşabileceği temel ahlâkî ilkeler noktasında bile peygambere, ödül ve ceza söylemine ihtiyacı gerektirebilmektedir, öyle ki Allah verdiği akıl nimeti yanında merhametinin ve lütfunun bir göstergesi olarak peygamberlerin³ diliyle/vahiyle de destekleyerek hakikatleri hatırlatmaktadır.

Allah'ın varlığına inanma konusunda "insan önce inanıp sonra mı bilir, yoksa önce bilip sonra mı inanır?" İşte bu soruyu cevaplarken tüm insanlardaki kodlanmış ortak özelliklerin aynı olduğunu göz önünde bulundurarak diyebiliriz ki, "insana verilen özellikleri/imkânları kullanıp-kullanmama irâdesine göre" sorunun cevabı çeşitlenmekte, kişiye göre farklı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Öyle ki Mâtürîdî'nin dediği gibi insanlar, Allah'ın insanlara kodladığı ortak bir fitrata sahip olsa da fitrattan gelen potansiyelleri ortaya çıkarabilme çabasında tek tip değildir. Mâtürîdî, insanların farklılaştığı 3 tip kategoriden bahsetmiş, şöyle bir genel sınıflandırma yapmıştır:⁴

³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, İlmi kontrol: Bekir Topaloğlu, (İstanbul: Mizan Yayınevi), 9: 417.

⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 4: 431-432.

1) el-Ulemâ ve'l-Hukemâ şeklinde zikrettiği ulemâ ve hukemânın bir öğretici olmadan yani bir peygambere ve vahye ihtiyaç duymadan hakikâti yani bir takım temel bilgi ve doğruları keşfedebilenler (fitrattan gelen kabiliyetleri kullananlar, doğru akıl yürütme çabasıyla hidâyete erenler),

2) Öğretici olmadan doğru yolu bulamayacak sıradan insanlar ki, peygamberlerin yol göstericiliği sayesinde yani vahyin rehberliğinde ancak doğru bilgiye, hidâyete ulaşabilenler,

3) Ancak ödül vaad edilip, ceza ile korkutulması sayesinde doğru yola gelebilecek olan insanlar ki, hayvanlar (بهائم) gibidirler, (yani doğru akıl yürütme sorumluluğunu yerine getirmeyen ve vahyin gâyesini farketmeyen) ancak vaad ve cezadan anlayarak harekete geçenler.

Öyleyse hem akıl, vicdan, sezgi vs. gibi fitri özelliklere sahip olan hem de vahyin desteğiyle muhatap alınan insanlardan bir kısmı neden Allah'ın varlığını inkâr ediyor ya da yanlış bir Allah tasavvuruna kapılıyor? İşte biz bu çalışmamızda ateizme ilişkin birtakım anketleri de hesaba katarak söz konusu sorunun cevaplarından tespit edebildiğimiz belli başlı faktörleri yani ateizme yol açan etkenleri, Allah'ın varlığına yönelik popüler kültürde dile getirilen bazı mantık dışı/paradoksal itirazları ele almaya çalışacağız.

ATEİZME YOL AÇAN BAŞLICA FAKTÖRLER

Ateizme yol açan başlıca faktörlere geçiş yaparken üç ayrı araştırma örneği ışığında Türkiye ve dünyadaki Tanrı inancına ilişkin inanç/inançsızlık haritasına genel hatlarıyla değineceğiz. Buna göre bazı anket çalışmalarında elde edilen veriler şu şekilde sıralanabilir.

MAK Danışmanlık Anket Şirketi tarafından 12-18 Haziran 2017 tarihleri arasında "**Türkiye'de Toplumun Dine ve Dinî Değerlere Bakışı Araştırması**" başlıklı anket sonuçlarına göre en dikkat çekici sonuçlar şöyledir:

- **Kur'an-ı Kerim ve diğer kitapların vahiyle geldiğine inanıyor musunuz?** sorusuna katılımcıların % 76'sı "**evet, inanıyorum**";

- **Peygamberlere inanıyor musunuz? Hz. Muhammed (SAV) sizin için her anlamda örnek alınacak rol model / örnek insan mıdır?** sorusuna katılımcıların % 63'ü "evet";

- **Öldükten sonra dirileceğinize ve bu dünyada yaptıklarınızdan hesaba çekileceğinize inanıyor musunuz?** şeklinde "âhiret inancı" konusunda toplumsal algıyı anlamaya yönelik soruya araştırmaya katılanların %73'ü "evet, öldükten sonra dirileceğime ve hesaba çekileceğime inanıyorum." diyerek inandıklarını;

- **Meleklerle inanıyor musunuz?** sorusuna araştırmaya katılanların % 75'i evet, meleklerle inanıyorum. derken;

- **Allah'ın varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyor musunuz?** şeklindeki soruya yıllardır %99'u Müslüman diye ifade ettiğimiz "toplumun % 86'sı evet, Allah'ın varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyorum", derken aynı soruya; "evet, Allah'ın sadece varlığına bizi yarattığına inanıyorum ama her şeye karıştığını karışacağını düşünmüyorum" diyen literal anlamda *deist* diye ifade edilebileceklerin oranı %6, "hayır, Allah'a inanmıyorum" diyerek *ateist* olduğunu ifade edebileceklerimizin oranı %4, farklı çekincelerle bu soruya cevap yok/kararsız diyenlerin oranı %4 olarak görülmüştür.⁵

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2014 yılında yaptırılan "**Türkiye'de Dinî Hayat Araştırılması**" isimli ankete göre ise yukarıda bahsettiğimiz "Allah'a, Hz. Muhammed'e, âhirete ve meleklerle inanma noktasında" sorulan sorulara yönelik olumlu cevaplar %90'ın üzerinde çıkmıştır. Özel olarak Allah'ın varlığına inanma durumlarına bakıldığında ise "**Allah'ın gerçekten var ve bir olduğuna inanıp bundan hiçbir şüphe duymayanların**" oranı %98,7 çıkmış; "**Bazı şüphelerim olsa da Allah'ın varlığına inanıyorum**", "**Bazen Allah'a inanmak bana makul geliyor**", "**Allah'ın var olup olmadığından emin olamıyorum**" veya "**Allah'ın varlığına inanmıyorum**" yanıtını verenler ise %0,8 olarak tespit edilmiştir.⁶

⁵ <http://www.makdanismanlik.org/turkiyede-toplumun-dine-ve-dini-degerlere-bakisi/>

⁶ <http://www2.diyamet.gov.tr/StratejiGelistirme/Afisanlari/dinihayat.pdf>

İsviçre merkezli Global araştırma ağı WIN/**Gallup** International'ın 57 ülkede 50 bin kişiyle yaptığı bir kamuoyu anketine göre ise, 2005-2011 yılları arasında, kendisini dindar olarak tanımlayanların oranı %77'den %68'e düşerken, ateist olarak tanımlayanların oranı %3'lük artışla toplam nüfusun %13'üne yükseldiği görülmüştür. Türkiye'de dindar olduğunu söyleyenler %79 çıkarken %13'lük bir kesim ise 'dindar değilim' cevabını vermiş. Türkiyeli ateistlerin oranı ise %2 olarak görülen araştırmada kendisini din konusunda herhangi bir şekilde tanımlamayanların ya da soruya cevap vermeyenlerin oranı %6 olmuştur.⁷ Türkiye'de ankete katılanların %95'i tanrıya, %91'i bir ruhu olduğuna, %88'i cennet ve cehennem kavramlarına, %78'i ise ölümden sonra hayata inanıyor.⁸

Türkiye'de Ateistlerin Nüfusa Oranı⁹

Yıl	Yüzde
2010	2,3
2011	2,1
2012	2,2
2013	2,2
2014	2,5
2015	2,9

Görüldüğü üzere, Tanrı inancına ilişkin yapılmış olan bazı anket verileri göstermektedir ki; hem Türkiye'de hem de dünyada ateizme yöneliş artmaktadır. O hâlde, acaba "Ateizme yol açan başlıca faktörler neler olabilir?" şeklindeki bir soruya verilebilecek cevaplar ve bu cevapların değeri araştırmamıza konu olacaktır.

⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-nin-yuzde-79-u-dindar-yuzde-2-si-ateist-28726133>

⁸ <https://ateistcanavar.wordpress.com/2017/06/21/araştırma-turkiyenin-yuzde-95i-tanrıya-inaniyor-yuzde-74u-dindar/>

⁹ <http://www.hurriyet.com.tr/ateist-sayisi-artiyor-mu-29876400>

1) Materyalist Evren Tasavvuru

Evren tasavvuru, insanın "hayatı anlamlandırma" çabasına yön veren temel faktörlerden birisidir. Evren hakkındaki fikirlerimiz ya da önyargularımız bizim diğer konulardaki düşüncelerimizi de etkilemektedir. Tarih boyunca bir kısım insanlar tarafından dile getirilen ezeli evren tezi¹⁰, maddeye hak etmediği değeri vermeye yani maddeyi hayatın merkezine yerleştirmeye, olup bitenleri (doğa yasalarını) kör tesadüflere bağlamaya yol açmıştır, dolayısıyla ezeli evrenin dışarıdan bir müdahaleye, Tanrı'nın varlığına ihtiyaç duymadığı dillendirilmiştir. Ya ezeli evren tasavvuru Tanrı'nın varlığının inkârına ya da Tanrı'nın varlığının inkârı ezeli evren tasavvurunun kabulüne gerekçe olarak gösterilebilmiştir. Buna karşılık maddenin, zaman ve mekânın yani evrenin sonradan ortaya çıktığını düşünenler, dışarıdan bir müdahaleye ihtiyaç olduğunu belirtmişler; ezeli, (zamandan ve mekândan münezzeh, sonsuz ilim, irâde ve kudret sahibi) yüce bir Yaratıcı'ya atıfta bulunmuşlardır. İnsanın yapısından ve evrenden hareket ederek Tanrı'nın varlığına ilişkin akli deliller ortaya koymuşlardır.¹¹ Günümüz bilimsel verileri, zaman ve mekânla birlikte evrenin bir başlangıcı olduğunu ve bir sonunun da olacağını ortaya koyarak¹² yaratılmış yani sonradan meydana gelmiş teistik evren tasavvurunu desteklemiş oldu. Böylece ateistik maddeciliğe dayanan evren tasavvuruna atıf yapılarak geçersiz kılınmak istenen kozmolojik, kısmen de teleolojik delil; bilimin ortaya koyduğu son verilerle, özellikle de entropi yasasından hareketle Big Bang'a ve DNA'ya ilişkin

¹⁰ Stephen W. Hawking, *A Brief History of Time from The Big Bang to Black Holes*, introduction by Carl Sagan illustrations by Ron Miller, (New York: Bantam Books, 1988), 140-141.

¹¹ John Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, ed. Peter H. Nidditch, (Oxford: Clarendon Press 1975), 620; Richard Swinburne, *The Existence of God*, (Oxford: Clarendon, 2004), 152; David Blumenfeld, "Leibniz's Ontological and Cosmological Arguments", *The Cambridge Companion to Leibniz*, ed. Nicholas Jolley, (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 353-381; William Lane Craig, *The Kalâm Cosmological Argument*, (Broadway: Wipf and Stock Publishers, 2003), 63.

¹² Gerald L. Schroder, *The Hidden Face of God: Science Reveals The Ultimate Truth*, (New York: Touchstone, 2001), 46; Paul Davies, *The Mind of God*, New York: A Touchstone Book Published by Simon&Schuster, 1993, 50; Hawking, *A Brief History of Time from The Big Bang to Black Holes*, 50.

çalışmalarla desteklenerek tekrar güç kazanmaya başlamıştır. Mutlak ve geçerli ilkenin "madde" olduğunu iddia ederek "ezeli evren tasavvurunu" öne süren ve buradan hareketle de Allah'ın varlığını inkâr eden ateist zihniyet ise, ezeli evren tasavvurunun bilimsel verilerle çeliştiği gerçeğiyle yüz yüze gelmiştir. Allah'ın varlığını kabul etmeyen materyalist/ateistlerin maddeye ezeliyyet atfetme senaryosunun boşa çıkmasıyla ateistlerin en önemli dayanağı olan "ezeli evren tasavvuru" tarihe karışmıştır.

2) Bilimin Din Karşıtı Olarak Sunumu

"Bilim ile din çatışır" diyerek bilim, ateist fikirleri desteklemek için istismar edilebilmiş, bilimi kullanarak ateist görüşleri savunmaya çalışanlar olmuştur. Özellikle kendilerine yeni ateistler/natüralistler denen bazı kimseler, bilimin hayat için tek rehber olduğunu,¹³ her konuda her şeyi açıklayan yegâne güvenilir bilgi kaynağı olduğunu iddia ederek "bilimcilik"¹⁴ denilen "bilimi dogma haline getirme"¹⁵ girişimi ile esasında bilimsel değil felsefi olan bir iddiayı öne sürmüşlerdir. Anlaşılabileceği üzere bu iddia kendi kendisiyle çelişmektedir, zira burada söz konusu olan hile, bilimin sınırları dışına çıkarak felsefi bir ideolojiyi bilimsel bir gerçekmiş gibi sunma illüzyonudur.¹⁶ Öyle ki deney ve gözlemlerle cevap verilebilecek sorularla ilgilenen bilim, mecrasından çıkarılmaya çalışılarak cevap veremeyeceği meselelere ilişkin kullanılmış, dahası bilim kisvesi altında ideolojik fikirler savunulmuştur.

¹³ Carl Sagan, *Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı*, çev. Miyase Göktepe, (Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2003), 14-15, 31-32.

¹⁴ Bilimcilik: "Bilimi, bilgi elde etmenin tek yolu ya da yöntemi olarak gören, dolayısıyla alternatif bütün bilgi formlarını reddeden anlayış. Doğa bilimlerinin klasik tümevarımsal yöntemlerinin gerçek, olgusal bilginin mümkün tek kaynağı olduğunu ve insanla toplum hakkında bilgi elde etmeye çalışırken, yalnızca bilime dayanabileceğimizi savunan görüş." bkz. Kasım Küçükalp ve Ahmet Cevizci, *Batı Düşüncesi: Felsefi Temeller*, (İstanbul: İSAM Yayınları), 2010, 211; Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002), 162.

¹⁵ Roger Graudy, *Entegrizm*, çev. Kamil Bigin Çileçöp, (İstanbul: Pınar Yayınları, 1992), 16.

¹⁶ Enis Doko, *Dâhi ve Dindar: Isaac Newton*, (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2011), 55-56.

İnsan öldürmek ya da bir canı kurtarmak, hırsızlık yapmak ya da çalışıp meşru yollarla kazanmak gibi eylemlerden hangisi doğru veya yanlıştır, buna bilim cevap veremez, zira bu konular "değer yüklü bir nitelik" taşır, aynı şekilde estetik, sanatla ilgili konularda da bilim bir yargı sunamaz. Bir başka deyişle doğayı anlama noktasında deneyle cevap verebileceğimiz konularda rehber olabilecek bilim, kendi alanı dışına çıkarılması ya da tek bilgi kaynağı olarak görülmesi durumunda ahlâk, etik, hukuk, sanat, estetik gibi hayatla ilgili pek çok konu çözümsüz kalmaya mahkûm olacaktır. Özellikle pozitivism ve felsefi natüralizm, "bilimle çalıştığını öne sürdükleri dini" toptan reddederler ve insanlığın ilerlemesinin tek ümidi olarak bilimi adres gösterirler. "Din dogmatiktir, tamamen körü körüne inanmayı gerektirir, bilim ise sorgulamayı gerektirir, dolayısıyla din ile bilim çatışır."¹⁷ şeklinde öne sürülen bu iddiada güdülen esas hedefin, "bilim ile din birbirinin alternatifidir" şeklinde bir algı oluşturmaya yönelik olduğu anlaşılır. Halbuki inanan bir kimse için bilim evreni dolayısıyla Allah'ın yaratmasını tanımanın bir aracı gibidir ve Allah'ın muhteşem sanatını keşfedici özelliğiyle çok değerlidir, dahası "Allah inancı" bilimle uğraşmayı teşvik de etmektedir, hatta bilimle uğraşmak bir nevî ibadet olarak görülebilmektedir. Bununla birlikte ahlâk, sanat, estetik, hukuk gibi alanlarda bize söyleyebileceği bir şeyi olmayan bilime hedeflemediği rolleri vermek, bilime aykırı bir söylem geliştirerek bilime haksızlık etmek anlamına gelir.

Vahiy ve evren yaratılışın iki boyutu olduğuna göre, din ile bilim de bu tek gerçekliğin iki farklı yorumunu sunar. O halde her birinin yani din ve bilimin kendine has bir alanı ve bakış açısı olması da son derece tabiidir.¹⁸ Bilimsel düşüncenin hayatın her alanına uygulanması gerektiğini savunarak duyuusal izlenimlerle doğrulanamayan şeylerin gerçek olamayacağını iddia eden düşünce tarzı (pozitivism/natüralizm/bilimcilik); tabiatüstü kavramlar ve ahlakî değerlerle ilgili olarak anlaşılır biçimde konuşulamayacağını öne sürmektedir, metafizik düşünceleri reddeden bu düşünce tarzı inançları da

¹⁷ Cafer Sadık Yaran, "Bilim-Din İlişkisinde Temel Felsefi Yaklaşımlar: Çatışma ve Ayrışma", *Felsefe Dünyası*, sy. 21 (1996): 23-31.

¹⁸ Gerald L. Schroeder, *Tanrı'nın Saklı Yüzü*, çev. Ahmet Ergenç, (İstanbul: Gelecek Yayınları, 2003), 31.

bâtıl olarak yorumlar.¹⁹ Yaşamın her alanını kuşatamayan ve özellikle de varoluşsal soruları cevaplayamayan bilimin, ideolojik hedefler için materyalist/natüralist/ateist felsefenin bir aracı olarak kullanılmaya çalışılması, sınırlarından çıkarılarak değer ve din alanına uzatılmak istenmesi karşısında uyanık olunmalıdır, gerçeklerin gün yüzüne çıkarabileceği çalışmalarla da maskeler düşürülmelidir.

3) Agnostisizm

Tanrı'nın var ya da yok olduğuna dair herhangi bir akli delil olmadığını, dolayısıyla Tanrı'nın var olup-olmadığı yönünde aklen hiç bir hüküm verilemeyeceğini iddia eden agnostisizm, başka bir deyişle "bilinmezci" yaklaşım; genel olarak "*zayıf agnostisizm*" ve "*güçlü agnostisizm*" şeklinde iki grupta incelenebilir²⁰:

a) Yeterli delile sahip olmaması nedeniyle bir kararsızlık ve şüphecilik içinde Tanrı'nın varlığı ya da yokluğu hakkında herhangi bir yargıya sahip olmama ve Tanrı'nın varlığı ya da yokluğunu eşit derecede muhtemel görerek Tanrı'ya ne inanma ne de inkâr etme durumuna *zayıf agnostisizm* denir ki, kafa karışıklığını, kalıcı veya geçici bir kararsızlığı, hükümsüzlüğü (yargısızlığı), Tanrı hakkında nihai karar vermektен kaçınarak sürekli şüphe içinde kalmayı, kesin hükme varmayı reddetmeyi, Tanrı inancına ve dine tam bir kayıtsızlığı ve ilgisizliği ifade eder.²¹ Tanrı'nın varlığı ya da yokluğu konusu insanın hayata bakışını, hayat tarzını baştan aşağı etkileyen bir güce sahip olması hasebiyle sürekli şüphecilik, kararsızlık içinde bulunmayı ifade eden bir agnostisizm iddiasının imkânı bir teist ya da ateist için oldukça tuhaf/şaşırtıcı görülür. Öyle ki bu tablo yani Tanrı'yı,

¹⁹ G. W. Allport, *The Individual and His Religion: A Psychological Interpretation*, (London, 1950), 135.

²⁰ Alvin, Plantinga, "Agnosticism", *A Companion to Epistemology: Blackwell Companions to Philosophy*, second edition, edited by Jonathan Dancy, Ernest Sosa and Matthias Steup, (Hong Kong: Blackwell Publishing, 2010), 223.

²¹ Ferit Uslu, "Agnostisizm", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11, sy. 21 (2012): 12-17.

dini bilmeyen ya da şüphe içinde bulunan kişinin durumu bazı teistlerce "kalbinin varlığını bilmeyen bir kişiye"²² benzetilmiştir.

b) Tanrı'nın varlığı ya da yokluğunu bilmeyi insanî kapasitenin üstünde yani imkânsız görerek ve asla bilinmeyeceğini iddia ederek Tanrı'nın varlığına inanmama durumuna *güçlü agnostisizm* denir ki; bu tutumu benimseyen agnostikler, bilgisi olmayan şeylere inanmayı uygun bir epistemolojik duruş olarak görmediği için Tanrı'ya inanmazlar.²³ İnanmama açısından bu tür agnostikler ateistlerle aynı düzlemde yer alırlar. Ancak bir ateist Tanrı'nın yokluğunu bildiği için, yokluğundan emin olduğunu düşündüğü için inanmadığını, agnostik ise Tanrı'nın varlığını bilmediği için ya da Tanrı'nın varlığını bilmeyi imkânsız gördüğü için inanmadığını söyler. Fideist yani imancı bir kişi ise aklen bilmese de, evrenden yola çıkan çıkarımsal bir bilgiye sahip olmasa da inanır, hatta inanmaya ilişkin aklın sunduğu veya sunabileceği bütün imkanlarını reddeder, bilmek ya da bilmemek onun için imana götüren bir kriter değildir.²⁴ Epistemolojik duruşları farklı olsa da Tanrı'ya inanmama noktasında ateistler ile güçlü agnostiklerin vardığı sonuç aynıdır.

Ateizm ile agnostisizm arasında tercih de bulunarak bilim adına konuşan, tutarlı bir bilimcinin gideceği nokta ateizm değil, agnostisizm olmalıdır. Zira deney ve gözleme dayanan bilim, Allah'ın varlığı ve yokluğu hakkında işaretler sunabilse de bir şey söyleyemez, bir yargıya varamaz, yani bilim "niçin" sorusuyla değil "nasıl" sorusuyla ilgilenir.²⁵ O sebeple işaretleri göz ardı etse de bilim alanının dışına çıkmak istemeyen tutarlı bir bilim insanı en kötü ihtimalle ateist değil agnostik olur, yani bilimin üstlendiği alan, "ne Tanrı var diyebilir, ne de yok diyebilir.", test edemediği alanlar hakkında cevap vermez. Ancak bilimin verilerini akıl ve vicdan süzgecinden geçirerek kararsızlık ve şüphe durumundan kurtulma isteği ve ihtiyacı, her insan

²² Leo Tolstoy, *Din Nedir?*, çev. Murat Çiftkaya, (İstanbul:Furkan Yayınları, 1995), 17, 77; Tolstoy, *Confession*, çev. David Patterson, (New York: W.W. Norton, 1983), 74.

²³ Uslu, "Agnostisizm", 17-18.

²⁴ Nebi Mehdiyev, "Fideizm ya da Tanrı İnancının İrrasyonelliği", *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Mecmuası*, sy. 11 (2009): 309-325.

²⁵ Küçükkalp ve Cevzci, *Batı Düşüncesi: Felsefi Temeller*, 25.

doğası için geçerli ve hatta gerekli bir temayüldür. İnsan hayatını altüst eden şüpheler sarsıcıdır, insan olasılıkları ortadan kaldırarak, şüpheleri aşarak hakikate ulaşmak, karara varmak, güven duymak ister. Elbette ki her insanın belirli bir düzeyde şüphe taşıması ve bu şüpheyi kullanarak inançlarını sorgulaması, dahası derinleşerek bir karara varması olağan hatta olması gereken bir durumu ifade etmektedir. *Geçici şüphe*, daha önce edinilmiş ya da henüz karşılaşılmış değerler, inançlar ve bağlılıkları gözden geçirmeye ve aklın denetimine sunmaya yönelik tetikleyici rol üstlense de, doğrulara ulaşma sürecinde irrasyonel olanı eleştirel bir bakışla sorgulama yolunu açarak olgunlaşmayı sağlamadaki önemli ve gerekli işlevi yerine getirirse de, bilinçli bir yönelişe götüren araç oluşu dikkate değer olsa da; *sürekli şüphe* içerisinde yaşamının neden olacağı güvensizlik, anlamsızlık, umutsuzluk ve huzursuzluk halinin, insanı kaldıramayacağı bunalımlara/krizlere sürüklemesi de olağandır.²⁶ Bu noktada agnostiklere yöneltilebilecek şöyle bir soru geliveriyor insanın aklına; *Güven duygusunun bulunmadığı ya da zayıf kaldığı zihinsel ve duygusal süreçlerdeki sürekli şüphe halini taşıyan, varoluşsal sorulara cevap bulamayan/aramayan, bir bütün olarak böyle bir yaşam tarzını tercih eden, kararsızlık hallerinin girdabına düşen bir insan yani bir agnostik, acaba mutlu olabilir mi, olabilirse nasıl?*

4) Kötülük Problemi

Düşünce tarihi boyunca *doğal, ahlâkî ve metafizik* olmak üzere kötülüğün üç boyutu üzerinde durulmuş²⁷, kötülük problemi hem Tanrı'ya inananlar hem de inanmayanlar tarafından "Eğer Tanrı mutlak iyi bir varlık; sonsuz ilim, kudret, adâlet ve merhamet sahibi ise nasıl oluyor da yeryüzündeki kötülüklere izin veriyor?" sorusu²⁸ etrafında tartışılmış ve konuya ilişkin çeşitli açıklamalar getirilmeye çalışılmıştır.

²⁶ Abdurrahman Kasapoğlu, "Şüphe İnkâr İlişkisi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4, sy. 1 (2004): 112-113.

²⁷ Necip Taylan, *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*, 2. baskı, (İstanbul: Şehir Yayınları, 2000), 222.

²⁸ David Hume, *Dialogue. Concerning Natural Religion*, ed. N. K. Smith, (New York, 1947), 198.

Ateizmin en önemli dayanaklarından biri olarak sunulan kötülük probleminin çözümüne yönelik getirilen çeşitli açıklamalarda bazı kimseler kötülüğün reel varlığını inkâr ederek sorunu görmezlikten gelmiş, bazıları ise realite olarak kötülüklerin varlığını kabul etmiştir. Kötülüğün kendi başına/kendinde bir varlığı (vücûdî bir gerçekliği) yoktur diyenler, salt kötülüğün olmadığını söyleyenler; kötülüğün farklı iyilik dereceleri arasında mukayese yapıldığında ortaya çıkan itibarî bir nitelik olduğunu savunurlar. Yani varlık "iyi", yokluk, mü-kemmel olmayış "kötü" olarak kabul edilmiştir. Kötülüğün reel varlığını kabul edenler ise depresyon, hastalık, yangın vs. gibi olan *doğal kötülükleri* "doğanın işleyiş yasalarıyla"; savaş, zulüm, hile gibi *ahlakî kötülükleri* ise "insanın özgürlüğü ve sorumluluğu çerçevesinde" açıklamışlar, buna göre kötülük yapma riski taşıyan özgürlüğün insana verilmiş olmasını da insanın bilinçli ve gönüllü olarak iyiye ulaşması, insanın irâdesini iyi yönde kullanması, erdemli davranışları ortaya koyabilmesi için imkân olarak görmüşlerdir.²⁹

Kötülük problemini çözmek için getirilen açıklamalar genel olarak şöyledir³⁰; "iyiliğin esas, kötülüğün ise iyiliğe ulaşmaya ve iyiliğin gerçekleşmesine/ortaya çıkmasına/bilinmesine vesile olduğu", "şeylerin yani iyilerin zıtları ile bilinebileceği", "kötülüğün izâfi/itibarî/algısal olduğu yani bakış açısından dolayı bir olgunun kötü olarak nitelendirildiği", "karşılaşılan olumsuzlukların/yaşanan acıların aciziyeti ve nimetlerin değerini hatırlatarak tedbirin gerekliliğini, sabretmeyi hatta şükretmeyi öğrettiği", "zorlukların insanların gizledikleri duygu ve düşüncelerin açığa çıkmasına sebep olduğu, yardımlaşma, ve dayanışma bilincini geliştirdiği, insanı ibret almaya ve tefekküre sevk ettiği, insanların irâdesini güçlendirerek olgunlaşmasına/maneviyatına katkı sağladığı", "evrende ve kendimizde var olan aciziyet, kusur ve eksikliklerin kemâlî aramaya yönlendirdiği, Yüce Varlık'a olan ihtiyacı ve kulluğu hatırlattığı", "hayatın imtihan olduğunu hatırlatıp gerçek adaletin ve nimetlerin âhirette gerçekleşeceği ümidini vererek

²⁹ Fethi Kerim Kazanç, "Kelâmî Düşüncede Kötülük Sorununa Kısa Bir Bakış", *Kelâm Araştırmaları Dergisi* 6, sy. 1 (2008): 105-106.

³⁰ Necip Taylan, "Din Felsefesinde Kötülük Problemi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 11-12 (1993-1994): 47-79; Recep Ardoğan, "Kelâm Açısından Doğal Kötülüklerin İlahî Adalet ile Bağdaşlılığına İlişkin İzahlar", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 4, sy. 8, (2014): 29-74.

insanı teselli ettiği", "sabredilen belâların/sıkıntıların günahlara kefarefaret olacağı" şeklindedir.

Evrende gözlenebilen kötülüğün varlığını Tanrı'nın varlığıyla çelişkili gören ateistler, baştan Tanrı'nın varlığını inkâr ettikleri için dinin getirdiği ma'kûl açıklamaları da önyargıyla reddederler. Halbuki alternatiflerin yer aldığı dünya hayatında özgür irâdenin gereği olarak insanların sınanması ve sorumlu tutulması, dahası âhiretin varlığının gerekçesi olması hasebiyle yaşadığımız sistem içinde kötülük yani şerrin varlığı olağan bir durumdur. Fakat bu şerrin varlığının bir kısmı insanın yanlış eylemlerinin sonucu, bir kısmı da evrendeki büyük resmi görememe/bilememe acziyeti sebebiyledir. Acı, mahrumiyet ve kaybetmenin varlığını hissetmeyen insan, sorumluluğunu kötüye kullananlar için hazırlanmış olan cehennem imkânını ve bu dünya hayatının imtihan olma özelliğini kavrayamaz. Yani "özgür irâdeye sahip olduğumuz" ve "imtihan dünyasında bulunduğumuz" yönündeki açıklama hem hayatı anlamlandırarak kötülük problemine cevap olmakta hem de âhiretin varlığına, Allah'ın vaadlerine gönderme yapmaktadır. Yani teistlerin bu tartışmaya yönelik cevapları daha çok "tasarlanmış oluşun mükemmel olmayı gerektirmediği" ve "özgür irâdenin varlığı" gibi hususlara dikkat çekilerek³¹ vurgulanmaktadır. Öyleki evrende ve kendi varlığımızda müşahede ettiğimiz "zıtlık içinde uyum", "yarar içinde zarar", "acziyet, kusur ve noksanlıklar gibi sonradanlık ve yaratılmışlık göstergeleri" üstün ilim, irâde ve kudret sahibi Yüce Bir Yaratıcı'nın varlığına işaret olarak görülür.

5) Psikolojik, Sosyolojik, Antropolojik, Sosyopolitik, Varoluşçu ve Pozitivist Teorilerin Olumsuz Etkisi

Batı dünyasındaki geleneksel Hıristiyan Tanrı anlayışına yönelik birçok eleştiri geliştirilmiş ve ateizme dayanak olarak gösterilebilecek bir takım teoriler üretilmiştir. Teolojinin, dinî duygu ve yönelişlerin; psikolojik, sosyolojik ve antropolojik olgulara indirgenerek Tanrı'nın

³¹ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 34-35 (29-31), 39-42 (32-36), 45 (37-38), 50 (41-42), 58 (48-49), 71 (59-60), 137-139 (112-113), 152 (124), 230 (189-190), 253 (207), 255 (208-209), 267 (216-217), 274 (223), 345-347 (276-278), 352 (282); Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 5/55, 250, 268, 368-369; 8/32.

varlığının reddedildiği söz konusu teoriler, modern dönem eğitim sisteminde öne çıkarılmış, dolayısıyla da kafası karışık ve önyargılarını aşamamış, fitratının sunduğu akıl, irâde ve vicdan gibi kanalları dumura uğramış bazı bireyler ateizm akıntısına kapılmıştır. Öyle ki *Freud'un* çocuktaki baba imajının yansıması olarak iddia ettiği³² zihinsel savunma mekanizmasının ürettiğini ve bilinçaltı ruhsal yaşamdan kaynaklandığını söylediği "hayali Tanrı" fikrinden tutun da, *Emille Durkheim'in* bireyin üzerinde yaptırım gücü oluşturabilmek, düşünce ve eylemlerini kontrol altında tutmak için toplumun uydurduğunu savunduğu "ütopik Tanrı"³³ düşüncesine, *Feuerbach'ın* insanın kendisi için isteyip de güç yetiremediği üstün nitelikleri hayal ürünü bir varlığa yüklemesi sonucu ortaya çıktığını düşündüğü "uydurma Tanrı"³⁴ inancı iddiasına kadar daha birçok teori, Tanrı'nın varlığını dışlamıştır. Dahası Tanrı inancının/dinin burjuvaziye hizmet eden sömürü aracı olduğunu öne sürerek bu düşüncesini tüm dinler için genelleştiren "Karl Marx'ın sosyopolitik ateizmi",³⁵ insanın özgürlüğü için Tanrı'nın yok olması gerektiğini savunan "Nietzsche"³⁶ ve Sartre'in varoluşçu ateizmi,³⁷ duyu ve tecrübe dışındaki tüm bilgileri (metafizik, teolojyiyi) reddeden "Auguste Comte'un pozitivizmi"

³² Sigmund Freud, "Bir Yanılsamanın Geleceği", *Uygurluk, Din ve Toplum*, çev. Selçuk Budak, (Ankara: Öteki Yay., 1997), 206-208, 223-225.

³³ Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 1987), 172; Kenan Gürsoy, "İlhâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 22 (İstanbul: TDV Yayınları 2000), 97; Emile Durkheim, *Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri*, çev. Özer Ozankaya, (İstanbul: Cem Yayınevi, 2010), 573; Günay Tümer ve Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, (Ankara: Ocak Yayınları, 1993), 29.

³⁴ Ludwig Feuerbach, *The Essence of Christianity*, ing. çev. George Eliot, (New York: Harper&Row, 1957), 14; Patrick Masterson, *Atheism and Alineation*, (London: Pelican Books, 1973), 70.

³⁵ James Collins, *God in Modern Philosophy*, (London: Routledge and Kegan Paul), 1960, 250-251, 255; Aydın Topaloğlu, "Çağdaş İngiliz Felsefesinde Ateizm Problemi", (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1996), 28; Gürsoy, "İlhâd", 97.

³⁶ Jules Chaix Ruy, *Nietzsche: Yaşamı ve Felsefesi*, çev. Lerna Çinlemez, N. Berna Serveryan, (İstanbul: Çiviyazıları, 2000), 103, 106-112; Hüseyin Aydın, *Bir Metafizikçi Olarak Nietzsche*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1984), 2-14.

³⁷ Kenan Gürsoy, *J. P. Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987), 33-40.

insanların olgunlaştıkça Tanrı inancından kurtulacağını empoze etmiş, modern dönemde kitleler üzerinde etkili olabilmıştır.³⁸

Tarih boyunca monoteist dinlerin Tanrı anlayışları daha fazla ilgi görmüş olsa da farklı Tanrı anlayışları, dinin kökenine yönelik çeşitli ve çelişkili açıklamaların varlığı, inkârcı teorilerin söylemleri bazı kimselerin kafasını karıştırabilmiştir. İşte aklını gereğince kullanmayan, yeterince gerçeği arama gayreti göstermeyen insanlardan bir kısmı da inkârcı söylemlere kapılarak Tanrı inancı ve dine yönelik sert tepkiler geliştirebilmiştir. Modern dönemde göze çarpan inkârcı teorilerin, Hıristiyan inancında yer alan teslis, enkarnasyon,³⁹ asli suç gibi konularda var olan çelişkilerden, mantık-inanç çatışmasından, kilisenin katı tutumundan hareket ederek ortaya çıktığı, Hıristiyanlığın kendine özgü inançlarına tepkisel olarak güç kazandığı göz ardı edilmemelidir. Mesela, Nietzsche'nin 'öldü' dediği Tanrı'nın gerçekte ancak "Hıristiyanların tanrısı" olduğu ifade edilmiştir.⁴⁰ Hıristiyanlığa, Batı kültürünün problemlerine yöneltilecek eleştirilerden, tepkilerden ilham alan ateistlerin ya da kafası karışmış bazı kimselerin, genelleyici ve indirgeyici bir yaklaşımla tüm dinî inançlara, Tanrı inancına hücum ettiği anlaşılmaktadır. Elbette ki gerçeği aramaya, zihindeki şüpheleri gidermeye, yanlış bilgileri ayıklamaya, hataları düzeltmeye yani öğrenmeye yönelik yapıcı eleştiriler ile doğru bilgiye ulaşmaya yönelmek imkânı var iken, genellemeci ya da indirgemeci bakış açılarıyla üretilen inkârcı teorilerin peşine takılarak hareket etmenin götüreceği yer ateizm olacaktır.

Velhâsıl-ı kelâm aile hayatı, anne, baba ve çevreyle ilişkiler, güven duygusu gelişimi, çevre koşulları, çevrede örnek alınan kişiler, pozitivist ya da dinî düşüncelerin hâkim olduğu eğitim ortamı, okul ve derneklerin faaliyetleri, yaşanan buhranlar, savaş, deprem, yangın, kaza, kıtlık, hastalık, ölüm, gibi olumsuzluklar, kısacası psiko-sosyal, ekonomik, dinsel, kültürel vs. etkiler bireyin duygu ve düşünce dünyasını, bilişsel gelişimini dolayısıyla da inanç algısını olumlu ya

³⁸ Aydın Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi*, 4. baskı, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları), 2004, 125-156.

³⁹ Mehmet Dalkılıç, *İslam Mezheplerinde Ruh*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2004), 117-125, 316-328.

⁴⁰ Martin Heidegger, "Nietzsche ve Batı Metafiziği", *Nietzsche ve Din*, çev. Ahmet Demirhan, (İstanbul: Gelenek Yayınları), 2002, 65.

da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ancak önyargılarını bir kenara bırakarak samimi bir yaklaşımla aklını gereği gibi kullanan, araştırma yapan, parçacı bir metotla değil de bütüncül bir bakış açısıyla inceleyen her insan, olumsuz sosyo-kültürel koşulların aşabilecek ve doğru bilgiye ulaşabilecek güce sahiptir.

6) Ahlâkî Zaaflar

İnsan, kendisini diğer varlıklardan ayrıcalıklı kılan özgür irâdesini doğru kullanabilmesine yardım edecek birçok yetiye sahip olmanın yanı sıra inat, tembellik, cehâlet, umursamazlık gibi aşabileceği zaafı da taşımaktadır. İnsan, bu zaafı yenik düştüğünde ve kendini tamamen haz ve dünyevî arzular peşinde koşmaya odaklandığında ortaya çıkan sapmalar düşünce biçimini, hayata bakışını etkileyebilmekte, doğru düşünme ameliyesinin gerektirdiği emekten ve sorumluluktan kaçmanın da getirdiği psikolojik bir arka plânla Tanrı'nın varlığını inkâr edebilmektedir. Esasında her insanın vicdanında bulunduğu ahlâk yasasının matematiksel doğrular gibi evrensel, objektif bir özellik göstermesi sebebiyle ahlâkî yasalar, insanı ve kültürü aşan bir güce dayanmalıdır. Aksi takdirde evrensel ahlâkî ilkelerin mantıksal zemininden söz edilemez, evrenselliği temellendirebilecek bir dayanak bulunamaz,⁴¹ o halde Allah'ın varlığına atıf yapmadan iyi ve kötünden dolayısıyla kötülük probleminden bahsedemeyiz. Aklın yanlış kullanımı sonucu ortaya çıkan ateist varlık anlayışı; ne insanı, ne hayatı ne de iyi ve kötü gibi değerleri açıklayabilmektedir, dahası her şeyi biyolojik, kimyasal veya fiziksel yasalardan ibaret görerek yasalara imzasını atan yasa koyucuyu göz ardı etmenin getireceği nokta, insanı varoluşsal anlamsızlığa sürüklemek olacaktır.

İnsanların büyük çoğunluğunun psikolojik ve sosyolojik faktörlere göre inanabildiği ya da inanmadığı gözlemlenebilmektedir. Bir yandan "inancımızdan oluruz" diyerek sorgulamaktan korkan, aklını bir kenara bırakan ve taklide dayanan kimselerin oluşturduğu din algısı, diğer yandan da önce ateist olmaya karar verip, daha sonra gerekçe

⁴¹ A. Edward Taylor, *Does God Exist*, (London: Collins Fontana, 1961), 133; Aydın, *Din Felsefesi*, 80-84.

arayanların önyargılı tutumu; hem yaratılana boyun eğmeyi yasaklayarak özgürlüğe giden yolu açan doğru akıl yürütebilme becerisini, hem de sadece Allah'a dayanma olgunluğunu engelleyebilmektedir.

Dine karşı sert tepki gösteren kişilerin aslında dinsel yaşam biçimine yönelik var olan gerçek ve derin bir ilgisinden de söz edilmiştir. Şöyle ki, psikoloji alanında yapılan çalışmalarda; bilinçaltı ruhsal yaşam, yaşanan şiddetli şok durumları gibi çeşitli etkilere maruz kalan bazı insanların, açığa vuramadığı duygu ve düşüncelerini gizlemek için savunma mekanizması geliştirdiğinden yani şiddetli protestolarla "karşı tepki" oluşturduğundan bahsedilmiştir.⁴² Çeşitli yaşamışlık durumları ya da beklenti halleri insanlarda farklı tepkiler oluşturabilmektedir, meselâ dinin yöneldiği yüce değerleri göz ardı ederek bir istek için dua edip de Tanrı'nın duasını kabul etmesi gerektiğini düşünen bir kimse, isteği karşılanmadığında ya da kişisel çıkarlarına cevap verilmediğinde, dine dolayısıyla Tanrı'ya karşı olumsuz bir tutum geliştirebilmektedir.⁴³

Ahlâkî gerekçelerden dolayı Tanrı'yı reddedenlere bir başka deyişle "varoluş sadece insanda özden önce gelir" diyerek insanın kendi özünü oluşturma imkânı ve gücüne sahip olması (kendi özünü kendi seçebilme özgürlüğünü taşıması) adına "Tanrı olmamalıdır" iddiasını savunanlara (varoluşçu ateistlere)⁴⁴ gelince; "ahlâkî yücelişin dinin özü olduğunu söyleyen ve onu hayatın nirengi noktası haline getiren bir varlığı ahlâk adına, insanlık adına öldürmek istemek, gerçekten büyük bir bunalım içinde olmanın belirtisi olsa gerektir"⁴⁵.

7) Dinî Tekelcilik (Dışlayıcılık) Sebebiyle Ateizme Yöneliş

Dinin doğru anlatılmaması/anlatılmaması, dinin bir baskı ve zorlama unsuru olarak sunulması/kullanılması, insanların özgür düşüncesine veya kendi kişisel özgür iradeleriyle aldıkları kararla-

⁴² Allport, *The Individual and His Religion*, 117-118.

⁴³ Hasan Kayıklık, "Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46, sy.1 (2005): 147.

⁴⁴ J. Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci, (İstanbul: Say Yayınları, 1985), 71, 75.

⁴⁵ Aydın, *Din Felsefesi*, 178.

rına din adına saygısızlık yapılması, dayatmacı bir üslûp, dinde olmayanı dinden gibi gösterme gayreti, akli küçümseyerek taklide dayalı yaşam biçimine yapılan övgü, din adına insanlar arasında yapılan ayrımcılık/haksızlık gibi birçok sebep din hakkında yeterince araştırma yapmayıp, araştırmamış kimselerde ters tepkiye/antipatiye yol açmakta, dine karşı olumsuz bir önyargı/psikoloji geliştirmeye neden olmaktadır. Bir başka deyişle dini yaşadığını iddia eden kimselerin hayatlarında görülen yalan, hile, çıkar sağlama türünden olumsuzluklar, dinî kurumlar adına ortaya çıkan samimiyetsizlikler veya geleneksel dinler tarihinde göze çarpan baskı, işkence, haksızlık gibi menfi durumlar; dinin kendisiyle değil de yanlış yaşamış biçimiyle ilgili olsa da dinî bilgisi zayıf ve önyargılı kişilerde dine yöneltilen tepki ve eleştiriye dönüşebilmektedir.

Hatta "Allah yolunda girilen her türlü gayret, güzel ve faydalı iş" olarak bilinen "cihad kavramı"⁴⁶ yanlış anlaşılıp zulme varacak teşebbüsler için maske olarak kullanılabilen, böylece kasıtlı ya da kasıtsız bir şekilde dinler meşru müdafaa dışında da savaşa ya da haksızlığa yol açan bir neden olarak gösterilebilmektedir. Öyle ki oluşturulan yanlış din algısıyla, dinî duygular kullanılarak terör girişimlerine eleman sağlamak bile söz konusu olabilmektedir. Bu durumda Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'i örnek almak ve onun tebliğ ettiği, açıkladığı, yaşadığı Kur'an'ı/İslâm'ı doğru anlamak; kötü niyetli girişimlere, körü körü taklitçiliğe, dinî tekellüğe, ideolojik amaçlar uğruna dinin kullanılmasına karşı tek etkili ilaç olacaktır.

8) Dinî Kimliğe Bürünen Kişilerin İşledikleri Terör Olayları

Dinî öğelerle harmanlanmış/karıştırılmış bir romantizm, macera arayışı, hayatın sıradanlığını aşma refleksi, mistik bir havayı yakalama isteği ya da psikolojisiyle kandırılarak yüce değerlere hizmet edeceği vaadiyle kandırılarak teröre bulaşan insanlar, esasında İslam'la alâkası olmayan bir söyleme boyun eğiyor ve yaptığı eylemlerle bırakın İslam'a hizmet etmeyi İslam'a karşı duyulan bir korkuyu bes-

⁴⁶ Caner Taslaman, *Terörün ve Cihadın Retoriği*, 8. baskı, (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2014), 33-41.

liyor, dahası farkında olmasa da İslam'a karşı güçler tarafından kullanılıyor. Dinî öğeleri çarpıtarak manipüle eden ve yanlış din algısını besleyen bir tabanla insan avcılığına soyunan terör örgütleri; ayrımcılığa, zulme uğrayan, dışlanmışlık psikolojisine itilen insanların isyanını kullanmaktadır. Yanlış din algısı sebebiyle dini doğru anlamamış ya da gereken araştırmayı gerçekleştirmemiş bireylerin -samimi duyguları olsa da- manipüle edilmesi kolaylaşmakta bu durum birçok bileşenli sapmaları beraberinde getirebilmektedir. Yani dini kullanan terör örgütleri tuzaklarını sadece dinin yanlış anlaşılması boyutuna değil insanların içinde bulunduğu psikolojik, sosyolojik motivasyonlarının tümüne yayarak kendisine adam devşirebilmektedir. Özetle ifade etmek gerekirse geçmişi kutsamak, geleneği/fıkhi dinleştirmek, günaha batmış insanların pişmanlıklarını radikal eylemlerle kendini arındırma arzusu, yoksul/ezilen insanların yeni bir dünya arayışı, intihar saldırılarıyla cennete gitme umudu, hayatın sıradanlığını aşma isteğiyle macera arayışı, dinî öğelerin öne sürüldüğü romantizm gibi daha birçok etkenin neden olduğu zihniyetin tetiklediği terörizm; dine fatura edildiğinde kulaktan dolma bilgilerle yetinen, manipülasyona açık kimseler tarafından dinin terörü besleyen bir kurum olduğu, Allah inancının insanları olumsuz etkilediği yönünde algılanabilmekte, araştırmadan tepkisel tutumla yetinen kimseler için söz konusu tablo Allah'ın varlığını, dolayısıyla dinleri reddetmeye yol açabilmektedir.

Öncelikle Allah'ın dolayısıyla İslam'ın insanı özgürleştirme gayesi⁴⁷ vurgulanmalı, öne sürülen dayatmacı yaşam biçiminin dine aykırılığına dikkat çekilmeli, adâletin İslam'ın temel ilkelerinden biri olduğu göz önünde bulundurularak sosyal barışa hizmet edecek projeler uygulanmalı, sorgulanmamış dinî kültürle çatır çatır yüzleşerek

⁴⁷ Hüseyin Atay, *Ben*, (Henüz yayınlanmamış, yayına hazırlanan kitaptan alıntı: "Kur'an'da amaç insandır. Tanrı, Kur'an'ı insanı özgür kılmak, kendinden aşağı ya da kendine eş olan insana boyun eğmesini, ona köle olmasını yasaklamak için göndermiştir. İnsan özgür olunca iyiyi ve kötüyü ayırt edecek düşünceye sahip olacaktır. Her zaman doğruyu ve iyiyi seçip uygulaması kolaylaşacaktır. Böylece insan yaşamı boyunca hep doğru iş yapacak, kötülükten uzak kalacak ve mutlu olacaktır."), bkz. <https://www.facebook.com/prof.huseyinatay/> (18 Temmuz 2017 tarihli gönderi, #islam #kuran #huseyinatay #özgürlük #doğruluk #mutluluk)

"Kur'an-ı Kerim'i merkeze alan İslam ortak paydası" öne çıkarılmalıdır; bununla birlikte tarih boyunca siyasetin ya da iktidar hırsının dini kullanma girişiminin kabul edilemez olduğu ve müslümanlara zarar verdiği her fırsatta beyan edilmelidir, bir şeyhin yorumlarına sarılmak ya da müslüman ismi dışında başka mezhep ya da cemaat kimliklerinden medet ummak, mezhepçilik taassubuna kapılarak dışlayıcı bir tutum sergilemek gibi hatalı durumların İslam'la alâkası olmadığı belirtilerek insanî yorumların tartışmaya açık olduğu hatırlatılmalıdır. Böylece aklını kiraya veren değil araştıran/incele-yen/sorgulayan yani akıl yürütme sorumluluğunu yerine getirebilen ve dolayısıyla doğruyu fark edip terörün tuzaklarını boşa çıkararak özgür ve bilinçli nesiller yetiştirme imkânı yakalanabilir.

9) Bazı Mantık Dışı (Paradoksal) İtirazlar/Sorular

Yukarıda sözünü ettiğimiz kötü örneklerin, yanlış din algısı ve ahlâki zaafaların etkisinde kalarak dini ve dolayısıyla dini gönderen Allah'ı inkâr eden bir kısım kimseler, Allah'ın varlığına yönelik bazı mantık dışı (paradoksal) itirazlar öne sürmektedirler.

Tek bir formattan üretilmiş gibi duran bu itirazlar "Allah yapamayaacağı şeyi yapabilir mi ya da Allah muhal olanı yapar mı?" tarzındaki sorulardır, yanlış kullanılan kavramlar, mantık hatasına, yanlış sorulara neden olmakta, bu hata birbirinden farklı varlıkları aynı düzlemde düşünmenin sürüklediği bir yanılsamaya dönüşmektedir. Mantık hatasına dayanan bu cevap alma isteği/isteksizliği "yanlış soruya doğru cevap aramak" gibi abesle iştiğal olan bir girişimdir. Böylece kelime oyunları ile insanları sadece sınırlı olanı düşünmeye iterek kafalar karıştırılabilmekte, önce bir önerme ortaya atılmakta sonra da yanlış başka bir önerme ona dayandırılmakta ve işin içinden çıkılmaz, çözümsüz bir rota çizilebilmektedir. Hâlbuki bu sorular ya "Tanrı'nın aşkınlığı, din dilinin yetersizliği, insan zihninin sınırlılığı" gibi esasları dikkate almayan bir bakış açısıyla sorulmakta ya da kelime oyunları ile muhatap alt edilmeye çalışılmaktadır. Bu itirazlardan en çok karşılaştığımız soru formatındaki bazı paradoksal ifadeler ise şöyledir:

- a) "Eğer Tanrı varsa O'nu kim yarattı?"
- b) "Eğer Tanrı'nın her şeye gücü yetiyorsa, kaldıramayacağı bir taş yaratabilir mi?"
- c) "Eğer Tanrı varsa nerededir?"
- d) "Eğer Tanrı varsa niçin göremiyoruz?"
- e) "Eğer Tanrı var ise, evreni yaratmak için niçin 14 milyar gibi bir süre bekledi ya da eğer Tanrı var ise, evreni yaratmadan önce ne yapıyordu?"
- f) "Eğer Tanrı var ise, niçin bu kadar büyük evren yaratmış olsun ki?"
- g) "Eğer Tanrı var ise, kendisini öldürebilir mi?"

Bu sorulardan en çok karşılaştığımız ilk iki ifadeyi -yani "Eğer Tanrı varsa Tanrı'yı kim yarattı?" ve "Eğer Tanrı'nın her şeye gücü yetiyorsa kaldıramayacağı bir taş yaratabilir mi?"- ele alırsak şunları söyleyebiliriz:

İlk ortaya atılan ifade ile ilgili olarak şunlar söylenebilir. Tarih boyunca evrenin ezeliğini iddia eden filozoflar, evrenin ezeliği iddiasını Tanrı'nın ezeliğine alternatif olarak ileri sürmüşler, "Tanrı'yı kim yarattı?" diye bir soru sormamışlardır. Zira bu soru teistlerin "Tanrı" kavramını bilmemekten, felsefi açıdan nedensellik ilkesinin yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Nedensellik ilkesi, oluşumları "nedenler ve sonuçlar şeklinde sürekli birbirini takip eden aşamalar" şeklinde açıklarken yanlış anlaşılma ve asıl dikkat edilmesi gereken husus, nedensellik ilkesinin "her şeyin bir nedeni vardır" demediği, "her sonucun yani her hâdisin (sonradanlık özelliği göstere-nin) bir nedeni vardır" dediğidir.⁴⁸ Yani bir şey sonuçsa onun bir nedeni vardır, oysaki "bir şeyin sonucu olmayan bir neden için, yani her şeyin nihâi nedeni için" nedensellik ilkesi işletilemez.

Eğer nedensellik ilkesi yanlış anlaşılıp "her şeyin nedeninin nedeni, nedir?" gibi bir soru sorulursa, paradoksal/mantık dışı bir durum ortaya çıkar. Zira evrenin içinde sonsuz bir zincirin karşımıza

⁴⁸ Bekir Topaloğlu, *İslam Kelâmcılarına ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı: (İsbât-ı Vâcib)*, 8. baskı, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1998), 74-93; Taylan, *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*, 52.

çıkamayacağı bilinmelidir. Öyle ki teker teker sonsuza dek saydığımızı düşünürsek -bize sonsuz zaman dahi verilse- sayamayız. Çünkü ne kadar teker teker birleştirme yaparsak yapalım nerede durursak duralım bir sonrası vardır. Sonsuz zamanınız olsa bile bu sayıları tüketemeyiz. "Evrenin geçmişinde sonsuz neden vardır" dersek aslında sonsuzu tüketip şu an buraya geldiğimizi söylemiş oluruz ki bu mümkün değildir. Sonsuza kadar ileri saymak mümkün değilken, sonsuzdan geriye saymak da aynı şekilde mümkün değildir. Bu mantıksal açmazı ortadan kaldıracak şey ise bir ilk sebebin/bir ilk yaratıcının olması gerekliliğidir.⁴⁹

Zaten her şeyin arkasındaki açıklamayı ve bu açıklamanın açıklamasını ve bu şekilde her açıklamanın açıklamasını yapmaya kalkışmak sonsuz bir silsileyi gerektirir ki, bu noktada da bilim yapılması mümkün olmaz.

"Eğer Tanrı'nın her şeye gücü yetiyorsa, kaldıramayacağı bir taş yaratabilir mi?" şeklinde ortaya atılan ifade ile ilgili olarak şunlar söylenebilir: Kaldırmayacağı taşı yaratıp da "kudreti sonsuz olmak" şeklindeki bir ifade yanlıştır, böyle bir kavram yoktur, mantık hatası üzerine kurulan sorunun kendisi yanlıştır. Eğer "yaratamaz" denirse, her şeye gücü yeten Tanrı'nın her şeye gücü yetmediği, âciz olduğu söylenebilir. Eğer kaldıramayacağı taşı yaratır denirse, taşı kaldıramayacağı için yine Tanrı'nın âciz olduğu öne sürülebilir. Görüldüğü üzere bu soruda mantık hatası bulunmaktadır. Hâlbuki "Kadir-i Mutlak" olan Tanrı'nın acziyeti düşünülemez. Bu soru mantığa uygun olmadığından evet ya da hayır cevabı verilemeyecek bir sorudur. Bu soruyla zihni karışmış olan bir kimse Allah'ın yaratılmışlardan farklı ontolojik statüsünü göz ardı etmek ya da bunu kasıtlı görmezlikten gelmek gibi bir hatanın neticesi olarak sınırlı haliyle sınırsız sınırlandırmaya yönelmiş olur.

⁴⁹ Wilhelm Leibniz, *Monadoloji*, çev. Suat Kemal Yetkin, (İstanbul: Maarif Matbaası, 1943), 36-37; John Locke, *AnEssay Concerning Human Understanding*, ed. Peter H. Nidditch, (Oxford: Clarendon Press, 1975), 620; Topaloğlu, *a.g.e.*, 50-53,84, 101-103; Mehmet Aydın, "Ateizm ve Çıkmazları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 24 (1981): 194.

Ayrıca "kaldırma eylemi" Tanrı'ya değil insana ilişkin bir edimdir, Tanrı için "yaratma edimi" kullanılmalıdır. Zira soru "Tanrı kaldıramayacağını kaldırabilir mi, ya da Tanrı yaratamayacağını yaratabilir mi?" gibi anlamsız bir hal almaktadır. Zaten kaldırma eylemi mesafe, mekân, zaman gibi insanın bağımlı olduğu süreçlerle ifade edilebilmektedir. Oysaki Tanrı söz konusu olduğunda "parametreleri de yaratanı" ifade etmiş oluruz. Öte yandan yaratma eylemi, kaldırma eylemiyle kıyaslanamayacak biçimde mükemmelliği ifade etmektedir. Yaratan'ın kaldıramaması söz konusu edilemez. Yani soruya nereden bakarsak bakalım anlamsız olduğu ortaya çıkar.

Esasında "Tanrı yapamayacağı şeyi yapar mı?" tarzındaki bir soruyu sormak yanlış, kendi içinde mantıksal olarak saçma, mantığa aykırı olduğundan böyle bir soru sorulamaz. İster mantık kurallarının/ezeli doğruların Allah'ın zâtından yani başka bir deyişle zâtıyla özdeş olduğunu (skolastik düşüncede olduğu gibi) düşünelim, istersek de mantık kurallarını/ezeli doğruları Allah'ın zâtıyla özdeş olmadığını, mantık kurallarını yarattığını (Descartes'in ya da Eş'arîlerin düşüncesinde olduğu gibi; Allah öyle bir mantık yaratır ki "taşıyamayacağı taşı yaratması" o mantığa göre aykırı olmaz, hiç bir şekilde Allah'ın gücüne halel gelmez.) düşünelim.⁵⁰

SONUÇ

Allah'ın Varlığını kabul veya inkâr tercihi, insan hayatını baştan sona etkileyen hayatın en temel ve en önemli referansıdır. İnsanın kendisini ve evreni fark etmesi, anlamaya çalışması, anlamlandırabilmesi ya da hayata bakış açısını oluşturabilmesi için gereken anahtar kavramlar benimsediği evren ya da Tanrı tasavvuru etrafında şekillenmektedir. Peki insan hayatını derinden etkileyen, şirkle karışık olsa bile her toplumda rastlanan "Yüce Varlık" inancı, acaba ateistlerin iddia ettiği gibi zihinlerin bir kurgusu mu, yoksa Tanrı'nın varlığı bilinebilecek bir gerçeklik mi? İnsanlık tarihi boyunca Tanrı yoktur diyen ateist/materyalistler hep azınlığı oluşturduğu halde genel kabul Tanrı'nın varlığını benimseme yönünde olmuş ve insanların

⁵⁰ Mehmet Ata Az, "Descartes'ta Tanrı, Kudret ve Ezeli Doğrular", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2, sy. 4 (2011): 69-90.

ekseriyetinin sığındığı ve inandığı "Yüce Varlık" bilinebilir mi ya da nasıl bilinebilir? gibi sorulara bir çok dinî ve felsefî cevaplar getirilmiştir. Evrenden (kevnî âyetler) ve vahiyden (vahyî âyetler) hareketle Tanrı'nın varlığını bilmenin imkânı tartışılmıştır.

Esasında insanlık tarihi incelendiğinde toplumların "Yüce Varlık" inancını taşıdığı, asıl vurgulanması gereken meselenin ise, şirkten arınmış doğru Allah tasavvuruna ulaşmadaki yetersizlik olduğu görülmüştür. Yani her dilde, her kültürde "Yüce Bir Varlık" anılmış fakat Tanrı'nın insan ve evrenle ilişkisini anlama ve anlamlandırma düzleminde kevnî âyetlerin yani dış dünyadan hareketle elde edilen verilerin işaret ettiği "tevhidî yakalama ve içselleştirme sorumluluğunu yerine getirme noktasında" zaafılar ortaya çıkmıştır. Öyle ki insanların büyük bölümü, etkisinde kaldığı geleneksel veya kişisel zaafiyetlerini aşma gücünü ve sorumluluğunu göz ardı ederek genele yayılan sapmalara sürüklenmiştir. İşte bu yüzden daha açık ve ayrıntılı bilgi veren vahyî âyetlerle söz konusu sapmalar, yanlış düşünceler biçimleri temizlenmeye çalışılmış, Allah'ın lütfüyle akıl ve vahyin birbirine olan karşılıklı desteği ve tamamlayıcı fonksiyonları sayesinde insanlar hak ile bâtıl arasındaki farkı daha net görebilme imkânına kavuşmuştur.

Atistlerin en belirgin söylemleri; *inançlı insanların oluşturduğu toplumların çağı yakalayamamaları; teknoloji, bilim, sanat, hukuk gibi konularda çözüm üretemeyerek câhil/geri kalmaları; sorgulamadan/araştırmadan uzak bir şekilde taklide sarılan inaçlı insanların köle/itaatkâr hâle gelmesi/getirilmesi; yaşam tarzı üzerinde kurulan baskı; şehitlik makamı ve cennet vaadiyle insanların teröre sürüklenmesi, dinlerin güç unsuru olarak kullanılması ile toplumların savaflara itilmesi; kadınların aşağılanması, kadınlara yönelik fiziksel ve psikolojik şiddet, çocuk istismarı, hayvanlara eziyet, akla sığmayacak ve ahlâk yapısına uymayacak birçok eylemin dinî gerekçelere dayandırılması; zengin-fakir arasındaki dengesizlik; erkek egemen bir hayatın dikte edilmesi; eğitim seviyesinin yükselmesiyle araştıran/sorgulayan bireylerin dinî inançlarının zayıflaması iddiası gibi daha birçok nedene dayandırılmak suretiyle "Tanrı inancı ve dinler" insan uydurması masallar olarak nitelendirilmektedir. Esasında bu eleştirilerin pek çoğu da haksız değildir, öyle ki müslümanların/inananların dini doğru anlama ve yaşama konusundaki sorumsuz tutumları, taklide*

dayanan din algısıyla dinin yanlış temsil edilmesi, uydurulan birçok şeyin hakikat olarak sunulması gibi daha birçok durum inkâr edilemeyecek bir realitedir. Elbette ki dinî hakikatleri araştırıp gerçekleri olduğu gibi sunmak, dinin doğru anlaşılması için çaba sarf etmek tüm inananların boynunun borcudur; ancak bilinçli ya da bilinçsiz olarak insanların sapması için gayret gösterenler, görüntüye/yanlış din algısına aldanarak ya da aldanmak isteyerek gerçeği aramaktan/gerçeğe ulaşmaktan vazgeçenler de sorumluluk taşımaktadırlar, sorumluluktan kurtulamamaktadırlar.

"Bilinç, dil ve anlam varlığı olan insan", kendini ve evreni keşfetmeye çalışırken hiçbir şeyin Tanrı'dan kopuk olamayacağını, Tanrı'ya bağlı olduğunu fark edebilecek güç ve kabiliyettedir. Ancak bilinç ve benlik, hayat ve anlamı, değer ve ahlâk gibi alanlardaki varoluşsal farkındalığın sevk ettiği bütünlük duygusunun isteyerek ya da istemeyerek bastırılması, dahası ruhun farkındalıklarını inkâr/küfür ile gizleme, görmezden gelme çabası şahsiyeti besleyen sevgi ve güven duygularının, en geniş ifadeyle fitratın körelmesine yol açmakta böylece şahsiyet gelişimi sekteye uğrayabilmektedir. Zaten insan kendindeki kabiliyetleri dikkate almaz, heves, âdet ve alışkanlıklarının peşinden giderse farkında olmayarak da olsa Allah'ın yaratışını yani verdiği özellikleri değiştirmeye kalkar, yakalandığı zihni hastalık sonucu ise doğru bir akıl yürütme eylemi gerçekleştiremez, irâdesini isabetli olarak kullanmaktan da yoksun kalır.

Esasında teorik aklın sınırlı olduğunu ya da delillerin eksik yanlarının olabileceğinin herkes farkındadır, ancak insanın kendi varlığının yanında dış dünyadaki tüm varlıkların sonradanlığını bilmesinden yani bilen (rasyonel) bir varlık oluşundan hareketle Yaratıcı'nın varlığına inanmasının haklı ve mâkul sebepleri vardır. Yaratıcı ile yaratılanlar arasındaki ilişkinin ise benzerlik veya denklik değil yaratılanların her yönden ihtiyaç içinde olmaları, yaratıcının ise bundan münezzeh bulunması (zıtlık, hilâf) esasına dayandığı anlaşılabilir. Bir bütün olarak evrenin ve hayatın anlamını, değerini yorumlamada başta kozmolojik, teleolojik ve insanın yapısından hareket eden fitrat delillerinin esas alındığı tezlerin, agnostik ve ateistik izahlardan daha makûl ve daha başarılı bir açıklama getirdiği görülmektedir.

Dinleri protesto edip Tanrı inancını yadsıyan kimseler (ateistler), acaba dini (İslâm'ı) ciddi manada kritik edip, inceleyip, sorgulayıp araştırdıktan sonra mı kabul edilemez görüyor; yoksa dine ilişkin, din adına uydurulan şeylerden, kötü örneklerden dolayı mı yıkamadıkları ya da yıkmak istemedikleri önyargılar edinip, besliyorlar? Çok fazla düşündükleri, inceledikleri, sorguladıkları, araştırdıkları için mi inançların dogmatik olduğunu, bilimle çeliştiğini savunuyorlar, ateist olabiliyorlar? Acaba ateistlerin kendileri dogmatik olabilir mi? İşte bu konuda akla birçok soru gelmektedir, ancak görebildiğimiz kadarıyla ateizme yol açan birçok etken/problem ya da dine yöneltilen eleştiriler derinlemesine incelendiğinde, bunların dinin (İslâm'ın) kendisinden kaynaklanmadığı ortaya çıkmaktadır. Yani daha çok psikolojik, sosyolojik ve siyasî çeşitli nedenlerle sıkıntı yaşayan bazı insanların tepkisini aslında doğru tanımadıkları, yeterince tahlil etmedikleri dine/İslâm'a yöneltmesi söz konusu olabilmektedir. Karşılaşılan problemlerle yüzleşmeme, problemin derinine inip çözüm arama sorumluluğunu göz ardı etme, yüzeysel bir bakışla yetinip yanlış örneklerden hareketle sorunların dinsel kaynaklı olduğunu zannetme gibi birtakım olumsuz tutum geliştirme neticesinde kişinin kalbinde "özgür irâdeye dayalı bir tezkîb, bir inkâr eylemi" yani "ateizm tercihi" oluşabilir.

Ateizm ister Tanrı inancı karşısındaki tepkisel düşünceyi ifade eden bir dünya görüşü, ister kendine taraftar bulan bir düşünce akımı, isterse ideolojik bir tavır olarak anlaşılabilir "niçin var olduğumuz, nasıl bir hayat yolculuğu içinde nereye doğru yol aldığımız, hangi değerleri niçin önemseyeceğimiz, güven ve ümidimizi neye bağlayacağımız." vb. gibi varoluşsal sorulara verebileceği tatmin edici herhangi bir cevap veremez. Özgür irâdeye saygı duyan ve asla dayatma yoluna gitmeyen, iknaî yöntemi tercih eden İslâmî/Kur'ânî anlayışa göre, inanç özgürlüğü esastır, insanlar istediğine inanabilir, ya da inanmaz. İnkârı tercih edenlere karşı fikrî mücadelenin ötesinde herhangi bir reaksiyonda bulunulmaz. Öyle ki toplumsal hayatta inananlar da inanmayanlar da asla haksızlığa uğratılmamalıdır, adâlet ilkesi tüm insanlar için işletilmelidir. Ancak bütün dinî ve ahlâkî değerlere savaş açarak inanan insanları mağdur etmeye, onların canlarına ve mallarına zarar vermeye, haklarını kısıtlamaya, inananlara hakaret ederek eğitim hayatından tutunda özel hayatına kadar baskı

kurmaya çalışan tüm politik ve ideolojik tutumlar, gayri ahlâkî tavırlar reddedilmelidir ve haksızlıkların giderilmesi için gereken tepki gösterilmelidir.

Allah'ın varlığına, "Yüce Bir Varlık" inancına götüren yolların sayısı yıldızlar kadar çok olmasına karşın, ateizme götüren yollar ise pek azdır. Zira mâkul ve doğru bilgiyle hareket eden, vicdanına kulak veren her insan, Allah'ın varlığına işaret eden psikolojik, varoluşsal, ahlâkî, mantıkî, felsefî delillerden en azından birini veya bir kısmını fark edebilecek kabiliyettir; öyle ki sağduyusunu kaybetmemiş hiçbir insan Allah'ın varlığına götüren işaretleri görmezden gelemeyecektir. Rasyonellik ve bilimsellik kisvesi altında empoze edilen tutarsız ve yanıltıcı girişimler, her ne kadar zihinleri karıştırmaya yeltense de selim ve sorgulayan her akıl, bozulmamış her fıtrat yanlış eleyip doğruya ulaşabilecektir. Bununla birlikte birleştirici özelliğiyle insanları sevgi, saygı ve adâlete sevk eden, tehlikelere karşı uyararak insanların psiko-sosyal problemlerine çözümler üreten, ahlâkî bir varlık olan insanın özgürleşmesini, dünya ve âhiret mutluluğunu hedefleyen, her bakımdan fitrata uygun ve selim akılla uyumlu, akli destekleyici olan "İslâm vahyi", aklını gereği gibi kullanan, gerçeği arayan ve gerçeğin peşinde olanlar için eksiksiz ve eşsiz bir rehberdir; Allah'tan gelen bir lütuf olarak açıklayıcı, yol gösterici, aydınlatıcı bir kandil gibidir.

KAYNAKÇA

Allport, G.W. *The Individual and His Religion: A Psychological Interpretation*. London, 1950.

Ardoğan, Recep. "Kelam Açısından Doğal Kötülüklerin İlahî Adalet ile Bağdaşırılığına İlişkin İzahlar". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 4, sy. 8 (2014): 29-74.

Aydın, Hüseyin. *Bir Metafizikçi Olarak Nietzsche*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi. 1984.

Aydın, Mehmet. "Ateizm ve Çıkmazları". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 24 (1981): 187-204.

- Aydın, Mehmet. *Din Felsefesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 1987.
- Az, Mehmet Ata. "Descartes'ta Tanrı, Kudret ve Ezeli Doğrular". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2, sy. 4 (2011): 69-90.
- Blumenfeld, David. "Leibniz's Ontological and Cosmological Arguments". *The Cambridge Companion to Leibniz* içinde, ed. Nicholas Jolley. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.
- Collins, James. *God in Modern Philosophy*. London: Routledge and Kegan Paul, 1960.
- Craig, William Lane. *The Kalâm Cosmological Argument*. Broadway: Wipf and Stock Publishers, 2003.
- Dalkılıç, Mehmet. *İslam Mezheplerinde Ruh*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Davies, Paul. *The Mind of God*. New York: A Touchstone Book Simon&Schuster, 1993.
- Doko, Enis. *Dâhi ve Dindar: Isaac Newton*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2011.
- Durkheim, Emile. *Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri*. çev. Özer Ozankaya. İstanbul: Cem Yayınevi, 2010.
- Feuerbach, Ludwig. *The Essence of Christianity*. ing. çev. George Eliot. New York: Harper&Row, 1957.
- Freud, Sigmund. "Bir Yanılsamanın Geleceği". *Uygarlık, Din ve Toplum* içinde. çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınları, 1997.
- Graudy, Roger. *Entegrizm*. çev. Kamil Bilgin Çileçöp. İstanbul: Pınar Yayınları, 1992.
- Gürsoy, Kenan. "İlhâd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 96-98. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Gürsoy, Kenan. *J. P. Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

- Hawking, Stephen W.. *A Brief History of Time from The Big Bang to Black Holes*. (introduction by Carl Sagan illustrations by Ron Miller). New York: Bantam Books, 1988.
- Heidegger, Martin. "Nietzsche ve Batı Metafiziği", *Nietzsche ve Din* içinde, çev. Ahmet Demirhan. İstanbul: Gelenek Yayınları, 2002.
- Hume, David. *Dialogue Concerning Natural Religion*. ed. N. K. Smith. New York, 1947.
- Kayıklık, Hasan. "Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46, sy. 1 (2005): 133-155.
- Kazanç, Fethi Kerim. "Kelâmî Düşünce Kötülük Sorununa Kısa Bir Bakış". *Kelâm Araştırmaları Dergisi* 6, sy. 1 (2008): 105-106.
- Küçükkalp, Kasım ve Ahmet Cevizci. *Batı Düşüncesi: Felsefi Temeller*. İstanbul: İSAM Yayınları. 2010.
- Leibniz, Wilhelm. *Monadoloji*. çev. Suat Kemal Yetkin. İstanbul: Maarif Matbaası, 1943.
- Locke, John. *An Essay Concerning Human Understanding*. ed. Peter H. Nidditch. Oxford: Clarendon Press, 1975.
- Masterson, Patrick. *Atheism and Alineation*. Pelican Books, 1973.
- Mâtürîdî. *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. İlmî kontrol: Bekir Topaloğlu. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005-2010.
- Mâtürîdî. *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Mâtürîdî. *Kitâbü't-Tevhîd*. nşr. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruci. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Mehdiyev, Nebi. "Fideizm ya da Tanrı İnancının İrrasyonelliği". *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmî Mecmuası*, sy. 11 (2009): 309-325.
- Plantinga, Alvin. "Agnosticism" maddesi, *A Companion to Epistemology: Blackwell Companions to Philosophy*. second edition, edited by Jonathan Dancy, Ernest Sosa and Matthias Steup, Hong Kong: Blackwell Publishing, 2010.

- Ruy, Jules Chaix. *Nietzsche: Yaşamı ve Felsefesi*. çev. Lerna Çinlemez, N. Berna Serveryan. İstanbul: Çiviyazıları, 2000.
- Sagan, Carl. *Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı*. çev. Miyase Göktepe. Ankara: Tübitak Yayınları, 2003.
- Sartre, J. Paul. *Varoluşçuluk*. çev. Asım Bezirci. İstanbul: Say Yayınları, 1985.
- Schroder, Gerald L. *The Hidden Face of God: Science Reveals The Ultimate Truth*. New York: Touchstone, 2001.
- Schroeder, Gerald L.. *Tanrı'nın Saklı Yüzü*. çev. Ahmet Ergenç. İstanbul: Gelenek Yayınları, 2003.
- Swinburne, Richard. *The Existence of God*. Oxford: Clarendon, 2004.
- Taslaman, Caner. *Terörün ve Cihadın Retoriği*. 8. baskı, İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2014.
- Taylan, Necip. "Din Felsefesinde Kötülük Problemi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11, sy. 12 (1993-1994): 47-79.
- Taylan, Necip. *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*. 2. baskı. İstanbul: Şehir Yayınları, 2000.
- Taylor, A. Edward. *Does God Exist*. London: Collins Fontana, 1961.
- Tolstoy, Leo. *Confession*. çev. David Patterson. New York: W.W. Norton, 1983.
- Tolstoy, Leo. *Din Nedir?*. çev. Murat Çiftkaya. İstanbul: Furkan Yayınları, 1995.
- Topaloğlu, Aydın. *Ateizm ve Eleştirisi*. 4. baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Topaloğlu, Aydın. "Çağdaş İngiliz Felsefesinde Ateizm Problemi". Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Topaloğlu, Bekir. *İslam Kelâmcılarına ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı:(İsbât-ı Vâcib)*. 8. baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1998.

-
- Tümer, Günay ve Küçük, Abdurrahman. *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları, 1993.
- Uslu, Ferit. "Agnostisizm". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11, sy. 21 (2012): 12-17.
- Yaran, Cafer Sadık. "Bilim-Din İlişkisinde Temel Felsefi Yaklaşımlar: Çatışma ve Ayrışma". *Felsefe Dünyası*, sy. 21 (1996): 23-31.